

OP REIS VOOR DE ZAAK

Jan Just Witkam

Oost West, thuis best - deel 2

(Korte inhoud van het voorafgaande: Verteller is in Cairo om een college over handschriftenkunde te geven. Zal dat lukken of niet? De nacht voor de grote dag kan hij de slaap niet vatten.)

Onwillekeurig gingen mijn gedachten uit naar eerdere Egypte-reizen. De eerste keer was in 1965. Ik was 19 jaar en wilde het Egypte zien dat ik had leren kennen van Herodotus. Van de Islam - toch een belangrijk onderdeel van mijn studie - had ik nog nauwelijks idee. Het puur tekstgerichte gymnasiale onderwijs laat culturen niet werkelijk tot leven komen. Het is allemaal zó stoffig en van perkament (net als de uitblinkers in deze vorm van onderwijs), en de culturen die er worden bestudeerd dateren van zó lang geleden dat het met alleen een gym-diploma op zak nauwelijks profijt oplevert om ineens in het veld te staan. Van die eerste reis herinner ik me alleen nog wat fragmenten en ik moet er voor zorgen dat die geen mythische proporties aannemen.

Het was een absolute low-budget reis, en niet alleen naar Egypte. De tocht was in Istanbul begonnen en we zijn doorgegaan tot Barcelona, dwars door Anatolië, Egypte van noord tot zuid en terug naar noord, en daarna door heel Noord-Afrika. Per schip kwamen we vanuit Beiroet in Alexandriá aan, de reis had twee volle dagen geduurd. De bemanning was Grieks, de accommodatie bestond uit stapelbedden in het vooronder, en de keuken gaf een eenheidsmenu voor ochtend, middag en avond: patat met vlees en rauwkost. Liggend voor Port Said heb ik nog de tijd gedood door op het tussendek schaak te spelen met de kapitein, die natuurlijk van me won. In Alexandriá kwamen we zonder enig probleem door de douane. Een vriendelijke Egyptenaar hielp ons met de registratie bij de politie. Twee dagen kamperen in Abou Kir, waar Napoleons vloot nog door de Engelsen verslagen is. Overdag naar Alex met onze nieuwe vrienden, want die heb je in Egypte onmiddellijk. En toen verder naar Cairo, per trein, door de Delta. In de derde klasse gaat

kleinvee mee de wagon in, en de jonge jongens zoeken ruimte en verfrissing boven op de wagon. Ook meteen veel aanspraak, steeds op een leuke manier. In Cairo logeerden we in de jeugdherberg, in Garden City, tegenover de Zweedse ambassade. En natuurlijk moesten we naar de Pyramiden van Gizeh, meteen. Dat is toch altijd opnieuw een magische ervaring, en ze zijn zó immens groot dat ze nooit teleurstellen. In 1965 mocht je er nog op. Een zware klim van zo'n twintig minuten, langs een pad dat langs een van de ribben was ingesleten door eeuwen van geklauter. Als je tenslotte bovenop staat lijkt het of de schuine kanten loodrecht omlaag gaan. Ik werd plotseling bevangen door hoogtevrees, en durfde niet meer naar omlaag.

Een andere flard van een herinnering van dat eerste bezoek aan Cairo. Midden in de nacht, in de jeugdherberg, werd ik wakker van een ratelend geluid dat ik niet kon thuisbrengen. Het bleek een colonne ratten te zijn die gedisciplineerd op weg was van A naar B en ergens halverwege dat traject stond juist mijn bed. Ik wikkelde me nog eens goed in mijn laken en probeerde door te slapen. Vroeg in de ochtend was er niets dat aan hun nachtelijke reis herinnerde, behalve die ene ongelukkige die mij vanuit de wc-pot zat aan te staren. Ik piste het beest recht in zijn snuit en spoelde hem het riool in.

Dat zijn de dagen van vrolijke avonturen, in een land waar alles kan en mag (althans zo leek dat voor de jeugdige buitenstaander, want president Nasser sloot zijn politieke tegenstanders toen al op in concentratiekampen). Ruim acht jaar later was de sfeer totaal verschillend. Egypte had inmiddels twee oorlogen achter de rug (1967, 1973), en mijn relatie met Cairo was niet meer belangeloos. Ik heb er in 1973/74 overwinterd, heb er bitter kou geleden (lichaam en ziel) en heb me er zeldzaam miserabel gevoeld. Niets wilde lukken, en het werk schoot niet op. Voor de Cairenen was het ook niet eenvoudig. Veel levensmiddelen waren op de bon. Er was een groot wantrouwen tegen buitenlanders die de schuld van alle ellende waren. Nederland werd, samen met de VS, door de Arabische Liga geboycot wegens al te openlijke steun aan Israël.

Waarom dan toch naar Cairo? Om Egyptisch-Arabisch te leren spreken, om opnieuw wat van Egypte te zien, om geschikte handschriften te vinden voor

mijn promotieonderzoek, om eens een poosje uit Nederland weg te zijn, om eens ongebreideld te zwelgen in verdriet.

Zo iets eenvoudigs als handschriften in een bibliotheek bekijken ging al meteen niet. Buitenlanders werden met een bijna satanisch genoegen de verkeerde richting uit gestuurd. Ik ken het mechanisme wel, want ik heb zelf in vroeger jaren menig Duitser die de weg vroeg 'immer gerade aus' gestuurd, of gewoon 180 graden verkeerd, of simpelweg richting Noordzee. Horen of lezen over verdrinken Duitsers veroorzaakt thuis ook nu nog hilariteit. Het kost me nog steeds moeite om een Duitser de goede weg te wijzen. En als dat echt, eerlijk, inderdaad 'immer gerade aus' is, heb ik acuut last van gebrek aan zelfvertrouwen, alsof hij aan mijn gezicht zou kunnen zien dat ik misschien toch lieg. Mij heeft het in Cairo een week of vier gekost voordat ik eindelijk zover was om in de Nationale Bibliotheek een origineel handschrift te bekijken. Nu kan dat al jaren niet meer, dus eigenlijk was ik toen heel bevoorrecht. Uiteindelijk bleek dat geen van de Caireense handschriften bruikbaar was voor mijn proefschrift.

Ik wilde wat aan sport doen, niet eens zozeer voor de lichaamsbeweging, maar meer om Egyptische aanspraak en omgang te hebben. De enige sport die ik enigszins beheers is roeien, en gelukkig was daar de Caireense Roei-club, gevestigd in een stel boten op de Nijl. Een plezierig detail was dat de boten daar werden uit- en ingehaald door personeel van de club, terwijl in Nederland de roeiers dat altijd zelf moeten doen. Dat leek me wel wat, maar ook hier speelde mijn nationaliteit mij parten. De roeiclub was recht tegenover het woonhuis van president Sadat, en ik had een speciale permissie nodig van de geheime dienst om lid van de club te mogen worden. Niemand durfde de verantwoordelijkheid te nemen om mij op zo'n gevoelige plek toe te laten. Vele adressen heb ik bezocht waar steeds belangrijker functionarissen van de veiligheidsdienst kantoor hielden. Met de dag leken de kansen groter te worden dat ik eens in een skifje, of misschien zelfs in een acht, over de Nijl zou varen. Maar mijn zaak werd telkens naar hogerop doorverwezen. Uiteindelijk heb ik de baas van het spul zelf gesproken. Hij had geen kantoor, maar huisde op een plat dak. Hij zat op de rand van een bed en op de grond stond een batterij telefoons. Zouden er toen nog geen richtmicrofoons bestaan hebben, of zat hij iedere dag op een ander dak? Een paar klapstoeltjes

stonden klaar voor gasten. Toen ik mijn opwachting maakte was hij juist aan het bellen en ik ving op dat hij een escorte voor mevrouw Sadat aan het regelen was. Hij verzekerde mij dat alles in orde zou komen, als ik maar eerst lid werd van de Gezirah-club. Hij wist net zo goed als ik dat ik dat nooit kon betalen. Zo is mijn felbegeerde permissie nooit is afgekomen en is roeien op de Nijl altijd een wensdroom gebleven. Nu zou ik het trouwens niet meer durven.

Om toch iets aan sport te doen heb ik vervolgens paardrijlessen genomen, in de Furujiyya-club, waar de training gegeven werd door wat oud-militairen. Geen slimme beslissing van me, want mijn afkeer van, en angst voor, paarden dateert van die tijd en is nooit meer weggegaan. Door de lectuur van de werken van Karl May had bij mij de gedachte post gevat dat er zo iets als een vertrouwensrelatie bestond tussen een paard en zijn berijder. Dat kan wel zo wezen bij Arabische volbloeds (hoewel dat ook opgefokte en nerveuze krengetjes schijnen te zijn), maar de vadsige en valse afgedankte Egyptische cavallerie-knollen, die in de Furujiyya-club nog even moesten presteren voor hun onvermijdelijke metamorfose tot hondenvoer, hadden hun kop niet meer staan naar het ontwikkelen van een mooie relatie met welke homo sapiens dan ook. Na verschillende malen te zijn afgeworpen (niets gebroken, behalve mijn trots) hield ik het voor gezien. Ik heb nog steeds een paar lessen te goed. En nu nog voel ik, bij het kijken naar de optochten op 2 en 3 oktober, een blinde haat bij mij opwellen tegen deze zwaar overschatte en belachelijk vormgegeven viervoeters.

En dan was er de voortdurende oorlogsdreiging. Overal waren schuilkelders, gebouwen en bruggen werden beschermd door muurtjes van zandzakken, iedereen was voortdurend op zijn hoede en dat was geen paranoia, want er zijn werkelijk bombardementen geweest op niet-militaire doelen in Cairo. Op een dag liep ik op het Tahrir-plein en plotseling zeilden er drie Egyptische bommenwerpers over, heel laag, met sonoor geraas en tergend langzaam, maar toch veel te snel om nog voor weg te kunnen rennen. Hadden ze kwaad in de zin gehad dan was het te laat geweest. Je hart slaat dan even over, en je loopt maar door. Toch vreten zulke gebeurtenissen aan je, en als veel mensen zo iets overkomt, is het voelbaar dat er een soort spanning heerst.

Dat wordt dan wel weer goed gemaakt door andere gebeurtenissen. Zo werd ik eens volkomen onverwacht hartelijk omhelsd door een vriendelijke Cair-een toen hij hoorde dat ik uit Nederland kwam. Ik deinsde terug, want het noemen van mijn nationaliteit had tot dan toe altijd alleen maar lastige politieke discussies opgeleverd. Maar wat bleek? Ik was een landgenoot van Johan Cruyff!, een grootheid die toen nauwelijks iets voor me betekende. Sindsdien zorg ik wel dat ik sportief gezien globaal op de hoogte ben.

En ik herinner me nog zo goed het glanzende gevoel dat ik had toen ik op de boekenmarkt aan het Ezbekiyya-plein (nu ook al verdwenen) opeens deel I van de Verzamelde Gedichten van J. Slauerhoff (Den Haag 1947) vond. Op het schutblad stond een opdracht geschreven: `May this remember you of me and may the memory be sweet. 21/2/48. "Steffie"`. Wat zou dat voor afscheid zijn geweest, in Cairo, bijna precies 26 jaar daarvoor, tussen twee mensen die van Slauerhoffs gedichten hadden genoten? En van elkaars gezelschap? Zou die Steffie een lieve vrouw zijn geweest? En waarom lag dat boek daar op mij te wachten? Vragen waarvan het veel spannender is ze te stellen dan ze te beantwoorden. Zo kom je de tijd wel door.

En met zulke gedachten kwam ik ook die nacht voor mijn lezing over handschriftenkunde door. Ik schrok opeens wakker, het was al licht en ik begreep dat er nu echt geen ontkomen meer aan was. Door al dat gemijmer had ik voor mezelf nog niet de vraag beantwoord of ik nu in het Engels of in het Arabisch moest spreken. Dat was nu niet gewoon spannend meer, maar echt een wurgende kwestie geworden. Plankenkoorts in het kwadraat. Het ontbijt smaakte me nauwelijks en om halftien stond de auto voor die me naar de bibliotheek van de Universiteit van Cairo moest brengen. Mijn zelfvertrouwen putte ik uit mijn goed geprepareerde cursustekst, met veel leuke plaatjes van mooie en interessante handschriften. Studenten in het Midden-Oosten hebben meer respect voor hun leraar dan die bij ons, en ook dat besef gaf me wat moed. Staande voor de klas zou ik in ieder geval van dat respect kunnen profiteren als het even niet zou lukken. Misschien zouden zij haperingen in mijn betoog wel interpreteren als diep nadenken, en onbegrijpelijke zinnen als de opperste wijsheid. Dat soort gedachten hield me op de been.

In het klaslokaal voelde ik meteen dat men mij goed gezind was. Het was een gemêleerde groep uit verschillende landen van het Midden-Oosten, en er waren ook heel wat studenten uit zwart Afrika. Ze waren toegelaten o.a. op grond van hun kennis van het Arabisch, en toen ik hen zo zag zitten, vol verwachting, besepte ik dat ik minstens aan dezelfde eis die aan hen was gesteld zou moeten voldoen. En mijn keuze, Engels of Arabisch, was meteen gemaakt.

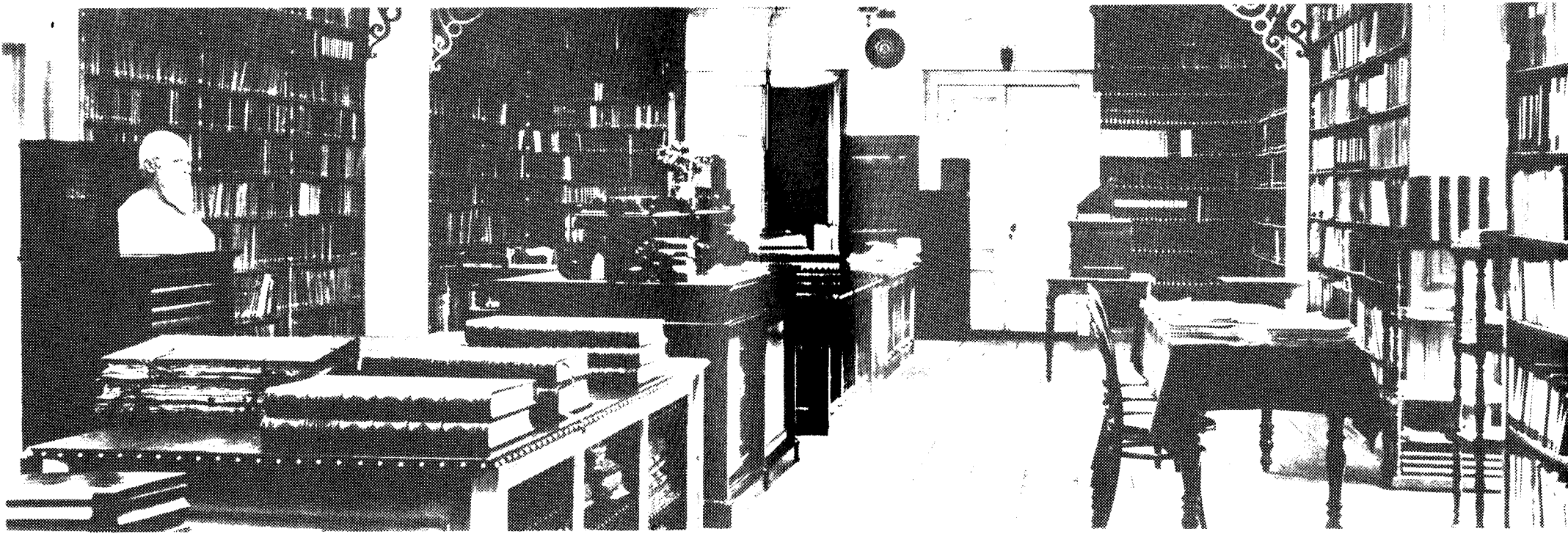
Toen ik tenslotte mijn betoog begon, in het Arabisch, voltrok de les zich voor mij alsof ik een buitenstaander was. Het Arabisch vloeiende over mijn lippen, en voordat ik er erg in had waren de zeven kwartier alweer om. Ik werd uitbundig bedankt, maakte nog vrolijk kennis met deze en gene, en werd weer naar het Semiramis Hotel terug gereden. Het was een glanzend succes geworden! Op mijn kamer kwam de reactie. Ik zat op een stoel, te uitgeput om nog indrukken in mij op te nemen, en keek naar buiten. De geluiden van Cairo op het heetst van de dag, twintig verdiepingen onder mij, drongen maar nauwelijks tot me door. Op het fonkelende water van de Nijl voeren geluidloos wat schepen. De hoogbouw langs het water leek op een berglandschap. Het verkeer op de brug reed rustig heen en weer. Ik had het volbracht en niemand was getuige geweest van mijn worsteling. Het beste leek om die zelf ook maar te vergeten. Toen ik ongemakkelijk zittend wakker werd van de oproep tot het avondgebed, die in ijle flarden de kamer binnen kwam zweven, was het allemaal voorbij, de angst, de spanning, het karwei. Ik was vrij, en Cairo lag voor mij open.

Ook onbedoelde gevolgen van menselijk handelen zijn gevolgen van menselijk handelen en zij dienen als zodanig te worden bestudeerd.
P.H.H. Vries, *Verhaal en betoog. Geschiedvorming tussen postmoderne vertelling en sociaal-wetenschappelijke analyse.*

DOELWIT

Personeelsblad Universiteitsbibliotheek Leiden
Jaargang 12, nummer 1, april 1996

DOELWIT

Personeelsblad
van de
Universiteitsbibliotheek te
Leiden

Redactie:
Elsbeth Klink
Ingrid Noordman
Wilco Schepen
Antoinette Simons
Fons Stikvoort
Gé Wassenburg
André Weyermars

Jaargang 12
Nummer 1
April 1996

Inhoud

Van de redactie.....	3
Cees Verhaar.....	5
De trein en de bibliotheek.....	8
Artisbibliotheek te Amsterdam.....	10
Op reis voor de zaak.....	14
De Dienstcommissie in 1995.....	20
Het favoriete lijstje van.....	24
Het favoriete lijstje van.....	25
Oud en nieuw licht.....	26
Kerstborrel.....	27
Het boekengevoel.....	28
Jos las een muur.....	30
Uit de keuken.....	34
De UB-stress-test.....	36
Nieuwelingen VII.....	39
Ik schrijf liever over UB Leiden.....	42
